

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Факультет № 6
Кафедра соціології та психології**

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

**з навчальної дисципліни «Організаційна психологія»
обов'язкових компонент освітньої програми
другого (магістерського) рівня вищої освіти**

053 Психологія (практична психологія)

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 7 від 30.08.2023

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол № 7 от 25.08.2023

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол 7 від 29.08.2023

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології
Протокол № 8 від 15.08.2023

Розробник:

Доцент кафедри соціології та психології, канд. психол.наук, доцент Чепіга
Л.П.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри практичної психології Навчально-наукового інституту педагогіки, психології, менеджменту та освіти дорослих Української інженерно-педагогічної академії, канд. психол. наук, доцент Казарова А.М.
2. Професор кафедри соціології і психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор соціологічних наук, професор Нечітайло І. С

1. Розподіл часу навчальної дисципліни темами

1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни темами (денна форма навчання)

Номер та найменування теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські	Практичні	Лабораторні	Самостійна	
Семестр № 3							
Тема №1. Загальна характеристика організацій	18	4	4			10	
Тема №2. Організація як соціальна група	32	6	6			20	
Тема №3 Соціально-психологічні фактори формування відношення персоналу до організації	36	8	8			20	
Тема №4. Соціально-психологічні фактори впровадження інновацій	18	4	4			10	
Тема № 5 Гендерна проблематика в організаційної психології	16	4	2			10	
Всього за семестр	120	26	24			70	екзамен

1.2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

Номер та назва змістового модулю, номер та найменування теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 3							

Тема №1. Загальна характеристика організацій	30	2	2			12	
Тема №2. Організація як соціальна група	30	4	4			22	
Тема №3 Соціально-психологічні фактори формування відношення персоналу до організації	30	4	4			22	
Тема №4. Соціально-психологічні фактори впровадження інновацій	30	4	2			24	
Тема № 5 Гендерна проблематика в організаційній психології		2	2			10	
Всього за семестр:	120	16	14			90	екзамен

3. Методичні вказівки до семінарських занять

Тема №1. Загальна характеристика організацій

Семінарське заняття: Загальна характеристика організацій

Навчальна мета заняття: розширення понятійного апарату в рамках теми, що вивчається; визначення місця організаційної психології в системі наукового знання; ознайомлення зі специфікою організаційної психології як наукової дисципліни.

Час проведення: денна форма навчання- 4 год., заочна форма навчання – 2 год.

Навчальні питання:

1. Цілі та задачі організаційної психології як науки.
2. Визначення поняття організацій, необхідні елементи організації.
3. Поняття структури організації та функції організації.
4. Характеристики організації.
5. Об'єктивні та суб'єктивні показники ефективності організації.
6. Функції і задачі психолога в організації.

Методичні вказівки. При підготовці до даного заняття, охарактеризуйте предметну область досліджень організаційної психології,

розкрийте зміст визначення організаційної психології як комплексної наукової дисципліни, дайте характеристику міждисциплінарних зв'язків організаційної психології, перерахуйте спільні ознаки, характерні для організації різних типів. Необхідно також звернути увагу на визначення поняття «місія організації», і яким чином воно пов'язано з цілями організаційної діяльності.

Література:

1. Бочелюк В. Організаційна психологія на підприємстві. / Віталій Бочелюк, Ольга Пучина. - К. : Скиф, 2012. - 272 с.
2. Жуковська Л. Е. Теорія організацій: Навч. посібник– Одеса: ОНАЗ ім.О.С. Попова, 2011. – 148 с. 8.
3. Карамушка Л. М. Дослідження актуальних проблем психології управління та організаційної психології у період трансформаційних процесів в Україні (До 10-річчя лабораторії психології управління) // Актуальні проблеми психології. Том І.: Зб. наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України – К.: Міленіум, 2003. – Ч. 9. – 156 с. – С. 91 – 100
4. Лозниця В.С. Психологія менеджменту : навч. посіб. / В.С.Лозниця. - Екс Об, 2000
5. Підприємництво: психологічні, організаційні та економічні аспекти : навч. посіб. / С.Д. Максименко, А.А. Мазаракі, Л.П. Кулачковська, Т.Ю. Кулачковський. – К. : Київ. нац.. торг.-екон. Ун-т, 2012. – 720 с.
6. Прищак, М. Д. Психологія управління в організації : навчальний посібник / М. Д. Прищак, О. Й. Лесько. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – Вінниця, 2016. – 150 с.
7. Рульєв В.А. Управління персоналом: Навч. посіб. / В.А. Рульєв, С.О. Гуткевич, Т.Л. Мостенська. – К.: КОНДОР, 2012. – 324 с.

Тема №2. Організація як соціальна група

Семінарське заняття: Організація як середня соціальна група

Навчальна мета заняття: поглиблення знань з теми та формування навичок практичної роботи в організаціях.

Час проведення денна форма навчання - 4 год. заочна форма навчання – 2 год.

Навчальні питання:

1. Типи організаційних структур та особливості їх побудови.
2. Механізми групової динаміки в малій соціальній групі.
3. Групові процеси та групові стани.
4. Групові ефекти та рівні розвитку групи.

Методичні вказівки. При підготовці до даного заняття студент повинен охарактеризувати рівень розвитку групи як якісний етап, що характеризує її соціально-психологічну зрілість, розкрити вплив групових ефектів на продуктивність праці співробітників в організації та вплив ефекту приналежності до групи на психологію прийняття управлінських рішень.

Література:

1. Бочелюк В. Організаційна психологія на підприємстві. / Віталій Бочелюк, Ольга Пучина. - К. : Скиф, 2012. - 272 с.
2. Жуковська Л. Е. Теорія організацій: Навч. посібник— Одеса: ОНАЗ ім.О.С. Попова, 2011. – 148 с. 8.
3. Лозниця В.С. Психологія менеджменту : навч. посіб. / В.С.Лозниця. - Екс Об, 2000
4. Підприємництво: психологічні, організаційні та економічні аспекти : навч. посіб. / С.Д. Максименко, А.А. Мазаракі, Л.П. Кулачковська, Т.Ю. Кулачковський. – К. : Київ. нац.. торг.-екон. Ун-т, 2012. – 720 с.
5. Прищак, М. Д. Психологія управління в організації : навчальний посібник / М. Д. Прищак, О. Й. Лесько. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – Вінниця, 2016. – 150 с.
6. Рульєв В.А. Управління персоналом: Навч. посіб. / В.А. Рульєв, С.О. Гуткевич, Т.Л. Мостенська. – К.: КОНДОР, 2012. – 324 с.
7. Савельєва В.С. Організаційна поведінка: навч. Посібник.— К.: Центр учбової літератури, 2012. – 240 с.

Семінарське заняття: Соціально-психологічний клімат як сукупний груповий стан

Навчальна мета заняття: поглиблення знань з теми та формування навичок практичної роботи в організаціях.

Час проведення денна форма навчання - 2 год. заочна форма навчання – 2 год

Навчальні питання:

1. Соціально-психологічний клімат як сукупний груповий стан.
2. Поняття соціально-психологічного клімату, фактори його формування.
3. Методи вивчення соціально-психологічного клімату організацій.
4. Показники сприятливого та несприятливого психологічного клімату

Методичні вказівки. При підготовці до даного заняття студент повинен розкрити сутність, структуру та фактори психологічного клімату. Охарактеризувати показники сприятливого та несприятливого психологічного клімату. Підібрати методики вимірювання психологічного

клімату.

Підготувати реферати за темами:

1. Тренінг як форма навчання персоналу
2. Методи формування соціально-психологічного клімату в організації
3. Методи діагностики соціально-психологічного клімату в організації

Література:

1. Лозниця В.С. Психологія менеджменту : навч. посіб. / В.С.Лозниця. - Екс Об, 2000
2. Основи психолого-управлінського консультування : навч. посіб. / Л.М. Карамушка, Н.Л. Коломінський, М.В. Войтович та ін., за наук. ред. Л.М. Карамушки. – К.: МАУП, 2002. – 136 с.
3. Прищак, М. Д. Психологія управління в організації : навчальний посібник / М. Д. Прищак, О. Й. Лесько. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – Вінниця, 2016. – 150 с.
4. Технології роботи організаційних психологів : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. Л.М. Карамушки. - К.: Фірма «ІНКОС», 2005. - 366 с.

Тема № 3: Соціально-психологічні аспекти задоволеності роботою.

Семінарське заняття: Проблема задоволеності роботою в організаціях

Навчальна мета заняття: поглиблення знань з теми та формування навичок практичної роботи в організаціях.

Час проведення денна форма навчання - 2 год. заочна форма навчання – 2 год.

Навчальні питання:

1. Поняття задоволеності роботою
2. Динаміка і види задоволеності роботою
3. Вимірювання задоволеності роботою.

Методичні вказівки: При підготовці до заняття студент повинен проаналізувати різні підходи до визначення поняття задоволеності роботою. Розкрити індивідуальні фактори задоволеності роботою. Розкрити взаємозв'язок задоволеності працею та задоволеності життям, а також вплив

задоволеності роботою на трудову поведінку (продуктивність, абсентеїзм, запізнення, звільнення).

Крім того, студент повинен провести діагностику задоволеності роботою в організації та проаналізувати її результати, розробити міри по її підвищенню.

Література:

1. Основи психолого-управлінського консультування : навч. посіб. / Л.М. Карамушка, Н.Л. Коломінський, М.В. Войтович та ін., за наук. ред. Л.М. Карамушки. – К.: МАУП, 2002. – 136 с.
2. Підприємництво: психологічні, організаційні та економічні аспекти : навч. посіб. / С.Д. Максименко, А.А. Мазаракі, Л.П. Кулачковська, Т.Ю. Кулачковський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. Ун-т, 2012. – 720 с.
3. Технології роботи організаційних психологів : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. Л.М. Карамушки. - К.: Фірма «ІНКОС», 2005. - 366 с.
4. Савельєва В.С. Організаційна поведінка: навч. Посібник.– К.: Центр учбової літератури, 2012. – 240 с.
5. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та слухачів курсів післядипломн. освіти / За наук. ред. С.Д.Максименка, Л.М. Карамушки, Т.В. Зайчикової. – К.: Міленіум, 2004. – 264 с.

Семінарське заняття: Лояльність та прихильність до організації

Навчальна мета заняття: поглиблення знань з теми та формування навичок практичної роботи в організаціях.

Час проведення денна форма навчання - 2 год. заочна форма навчання – 2 год.

Навчальні питання:

1. Поняття лояльності до організації
2. Особливості лояльних та нелояльних до організації співробітників
3. Фактори, що впливають на лояльність.

Методичні вказівки: при підготовці даної теми студент повинен *охарактеризувати* співвідношення понять: прихильність, лояльність, задоволеність, організаційна ідентичність. Для цього необхідно проаналізувати статтю: Аналіз статті: Ребзуєв Б.Г. «Чотирьохшарова модель афективної відданості працівників організації». Крім того, студент повинен провести діагностику лояльності до організації та проаналізувати її результати, розробити міри по її підвищенню.

Література:

1. Карамушка Л. М. Дослідження актуальних проблем психології управління та організаційної психології у період трансформаційних процесів в Україні (До 10-річчя лабораторії психології управління) // Актуальні проблеми психології. Том І.: Зб. наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України – К.: Міленіум, 2003. – Ч. 9. – 156 с. – С. 91 – 100
2. Лозниця В.С. Психологія менеджменту : навч. посіб. / В.С.Лозниця. - Екс Об, 2000
3. Основи психолого-управлінського консультування : навч. посіб. / Л.М. Карамушка, Н.Л. Коломінський, М.В. Войтович та ін., за наук. ред. Л.М. Карамушки. – К.: МАУП, 2002. – 136 с.
4. Підприємництво: психологічні, організаційні та економічні аспекти : навч. посіб. / С.Д. Максименко, А.А. Мазаракі, Л.П. Кулачковська, Т.Ю. Кулачковський. – К. : Київ. нац.. торг.-екон. Ун-т, 2012. – 720 с.
5. Технології роботи організаційних психологів : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. Л.М. Карамушки. - К.: Фірма «ІНКОС», 2005. - 366 с.
6. Савельєва В.С. Організаційна поведінка: навч. Посібник.– К.: Центр учбової літератури, 2012. – 240 с.

Семінарське заняття: Організаційна культура в організаціях

Навчальна мета заняття: розширення понятійного апарату в рамках теми, що вивчається; дослідження взаємозв'язку організаційної культури з поведінкою співробітників та ефективністю організації; ознайомлення з підходами до вимірювання впливу організаційної культури на ефективність організації.

Час проведення денна форма навчання - 2 год. заочна форма навчання – 0 год

Навчальні питання:

1. Поняття корпоративної культури
2. Параметри, що характеризують корпоративну культуру
3. Види організаційних культур

Методичні вказівки: При відповіді на питання семінарського заняття студент повинен розкрити зміст того, яким чином організаційна культура може впливати на поведінку співробітників та груп в організації; показати взаємозв'язок організаційної культури з ефективністю організації. Також студент повинен провести порівняльний аналіз різних підходів до вимірювання впливу організаційної культури на ефективність організації; запропонувати шляхи вирішення проблеми несумісності стратегії та культури в організації. Розробити міри щодо формування організаційної культури.

Реферати за темами:

1. Формування організаційної культури як сфера діяльності практичного психолога в організації
2. Організаційне консультування
3. Консультування керівників
4. Консультування персоналу

Література:

1. Данчева О.В. Практична психологія в економіці та бізнесі / О.В.Данчева, Швалб Ю.М. - Лібра, 1998 – 270 с.
2. Лозниця В.С. Психологія менеджменту : навч. посіб. / В.С.Лозниця. - Екс Об, 2000
3. Основи психолого-управлінського консультування : навч. посіб. / Л.М. Карамушка, Н.Л. Коломінський, М.В. Войтович та ін., за наук. ред. Л.М. Карамушки. – К.: МАУП, 2002. – 136 с.
4. Підприємництво: психологічні, організаційні та економічні аспекти : навч. посіб. / С.Д. Максименко, А.А. Мазаракі, Л.П. Кулачковська, Т.Ю. Кулачковський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. Ун-т, 2012. – 720 с.
5. Технології роботи організаційних психологів : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. Л.М. Карамушки. - К.: Фірма «ІНКОС», 2005. - 366 с.
6. Карамушка Л.М. Психологія освітнього менеджменту : навч. посібник. / Л.М. Карамушка. – К.: Либідь, 2004. – 424 с.
7. Управління закладами середньої освіти: психологічні аспекти : навч.-метод. посіб. / За ред. Л.М. Карамушки. – Київ-Кіровоград, 1997. – 150 с

Тема № 4 Соціально-психологічні фактори забезпечення успішного впровадження нововведень.

Семінарське заняття: Інновації в організаціях

Навчальна мета заняття: розширення понятійного апарату в рамках теми, що вивчається; вивчення природи нововведень в організації; ознайомлення з умовами успішного впровадження інновації та причинами опору до нововведень.

Час проведення денна форма навчання - 4 год. заочна форма навчання – 2 год

Навчальні питання:

1. Поняття інновацій.
2. Види нововведень.
3. Процес нововведень.
4. Психологічне супроводження інновацій.

Методичні вказівки При підготовці до даної теми студенту необхідно звернути увагу на те, в чому полягає природа нововведень в організації, та чому співробітники чинять опір нововведенням; визначити умови успішного впровадження інновацій; проілюструвати роль нововведень в організаційному розвитку.

Реферати за темами:

1. Проблема управління інноваціями в організації
2. Психологічні причини опору нововведенням і способи їх подолання

Література:

1. Лозниця В.С. Психологія менеджменту : навч. посіб. / В.С.Лозниця. - Екс Об, 2000
2. Основи психолого-управлінського консультування : навч. посіб. / Л.М. Карамушка, Н.Л. Коломінський, М.В. Войтович та ін., за наук. ред. Л.М. Карамушки. – К.: МАУП, 2002. – 136 с.
3. Підприємництво: психологічні, організаційні та економічні аспекти : навч. посіб. / С.Д. Максименко, А.А. Мазаракі, Л.П. Кулачковська, Т.Ю. Кулачковський. – К. : Київ. нац.. торг.-екон. Ун-т, 2012. – 720 с.
4. Прищак, М. Д. Психологія управління в організації : навчальний посібник / М. Д. Прищак, О. Й. Лесько. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – Вінниця, 2016. – 150 с.
5. Технології роботи організаційних психологів : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. Л.М. Карамушки. - К.: Фірма «ІНКОС», 2005. - 366 с.
7. Савельєва В.С. Організаційна поведінка: навч. Посібник.— К.: Центр учбової літератури, 2012. – 240 с.

Тема № 5 Гендерна проблематика в організаційній психології

Семінарське заняття: Гендерна проблематика в організаційній психології

Навчальна мета заняття: поглиблення знань з теми та формування навичок практичної роботи в організаціях.

Час проведення денна форма навчання - 2 год. заочна форма навчання – 2 год.

Навчальні питання:

1. Гендерні відмінності в менеджменті.
2. Фактори, що перешкоджають входженню жінок у бізнес-простір.
3. Професійна дискримінація.

4. Стратегії підтримки жінок в бізнес-просторі і програми професійної підготовки.

Методичні вказівки. При підготовці до даного заняття студент повинен охарактеризувати відмінності між чоловіками і жінками в стилі керівництва і методах впливу на підлеглих, Розкрити сутність внутрішніх і зовнішніх впливів на вибір кар'єри жінками; охарактеризувати стратегії підтримки жінок в бізнес-просторі и програми професійної підготовки

Література:

1. Бочелюк В. Організаційна психологія на підприємстві. / Віталій Бочелюк, Ольга Пучина. - К. : Скиф, 2012. - 272 с.
2. Данчева О.В. Практична психологія в економіці та бізнесі / О.В.Данчева, Швалб Ю.М. - Лібра, 1998 – 270 с.
3. Лозниця В.С. Психологія менеджменту : навч. посіб. / В.С.Лозниця. - Екс Об, 2000
4. Основи психолого-управлінського консультування : навч. посіб. / Л.М. Карамушка, Н.Л. Коломінський, М.В. Войтович та ін., за наук. ред. Л.М. Карамушки. – К.: МАУП, 2002. – 136 с.
5. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти : навч. посіб. для студ. вищ. павч. закл. та слухачів курсів післядипломн. освіти / За наук. ред. С.Д.Максименка, Л.М. Карамушки, Т.В. Зайчикової. – К.: Міленіум, 2004. – 264 с.

Рекомендована література

Основна:

1. Бочелюк В. Організаційна психологія на підприємстві. / Віталій Бочелюк, Ольга Пучина. - К. : Скиф, 2012. - 272 с.
2. Данчева О.В. Практична психологія в економіці та бізнесі / О.В.Данчева, Швалб Ю.М. - Лібра, 1998 – 270 с.
3. Жуковська Л. Е. Теорія організацій: Навч. посібник– Одеса: ОНАЗ ім.О.С. Попова, 2011. – 148 с. 8.
4. Карамушка Л. М. Дослідження актуальних проблем психології управління та організаційної психології у період трансформаційних процесів в Україні (До 10-річчя лабораторії психології управління) // Актуальні проблеми психології. Том І.: Зб. наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України – К.: Міленіум, 2003. – Ч. 9. – 156 с. – С. 91 – 100
5. Лозниця В.С. Психологія менеджменту : навч. посіб. / В.С.Лозниця. - Екс Об, 2000

6. Основи психолого-управлінського консультування : навч. посіб. / Л.М. Карамушка, Н.Л. Коломінський, М.В. Войтович та ін., за наук. ред. Л.М. Карамушки. – К.: МАУП, 2002. – 136 с.
7. Підприємництво: психологічні, організаційні та економічні аспекти : навч. посіб. / С.Д. Максименко, А.А. Мазаракі, Л.П. Кулачковська, Т.Ю. Кулачковський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. Ун-т, 2012. – 720 с.
8. Прищак, М. Д. Психологія управління в організації : навчальний посібник / М. Д. Прищак, О. Й. Лесько. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – Вінниця, 2016. – 150 с.
9. Рудьєв В.А. Управління персоналом: Навч. посіб. / В.А. Рудьєв, С.О. Гуткевич, Т.Л. Мостенська. – К.: КОНДОР, 2012. – 324 с.
10. Технології роботи організаційних психологів : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. Л.М. Карамушки. - К.: Фірма «ІНКІОС», 2005. - 366 с.

Допоміжна

1. Карамушка Л.М. Психологія освітнього менеджменту : навч. посібник. / Л.М. Карамушка. – К.: Либідь, 2004. – 424 с.
2. Савельєва В.С. Організаційна поведінка: навч. Посібник.– К.: Центр учбової літератури, 2012. – 240 с.
3. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та слухачів курсів післядипломн. освіти / За наук. ред. С.Д.Максименка, Л.М. Карамушки, Т.В. Зайчикової. – К.: Міленіум, 2004. – 264 с.
4. Управління закладами середньої освіти: психологічні аспекти : навч.-метод. посіб. / За ред. Л.М. Карамушки. – Київ-Кіровоград, 1997. – 150 с

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Пошукова система Google Scholar <http://scholar.google.com/>
2. Пошукова система Springer <https://link.springer.com/>
3. Пошукова система Scirus <https://www.elsevier.com/>
4. Пошукова система Google books <https://books.google.com/>
5. Пошукова система WorldWideScience.org <https://worldwidescience.org/>
6. Пошукова система DOAJ <https://www.doaj.org/>
7. Пошукова система DOAB <https://www.doabooks.org/>
8. Пошукова система SpringerOpen <https://www.springeropen.com/>
9. Система пошуку наукової інформації у відкритих архівах України (SSM) <https://oai.org.ua/>
10. Електронна бібліотека Наукова періодика України <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>